

РОЛЬ МОВИ В ЕСТЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Світлана Вдович,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

Обґрунтовано роль мови в естетичному розвитку особистості, визначено можливості навчальної дисципліни «Українська мова» в естетичному вихованні майбутніх фахівців.

Ключові слова: українська мова, естетичний розвиток особистості, естетичне виховання, фахівець, професійна підготовка.

The author shows role of language in the aesthetic development of the individual, and identifies the opportunities of «Ukrainian language» subject in the aesthetic education of future professionals.

Key words: Ukrainian language, aesthetic development of the individual, aesthetic education, training.

Проблема естетичного розвитку особистості майбутнього фахівця на сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайно актуальна. Професійні навчальні заклади покликані не лише навчати студентів певній спеціальності, а й формувати їхнє естетичне світосприйняття, розвивати естетичні почуття, естетичний смак. Адже від рівня естетичної вихованості, від уміння випускника професійного навчального закладу передавати іншим людям своє розуміння добра, краси залежить його творча самореалізація як фахівця. Для естетичного розвитку особистості необхідно використовувати всі можливі дисципліни навчального плану та різноманітні форми позанавчальної виховної роботи.

Невичерпні можливості естетичного розвитку особистості має навчальний предмет «Українська мова». Роль мови в естетичному формуванні особистості важко переоцінити. Досліджуючи мову як духовний адекват світу, О. Федик зазначає: «Через мову дух животворить, щоб людина мала можливість пізнати цей світ, створити його ідеальну модель із метою поширення та розгортання своєї діяльності у ньому. Мова виконує визначальну роль у парадигмі «людина – її життя, чин – навколишній світ», оскільки вона і тільки вона трансформує фізичний світ в ідеальний, а також створює усю систему життєвих вартостей, є джерелом розвитку людського розуму та душі» [7, с. 17].

Мова супроводжує людину все життя. Людина починає засвоювати мову з перших хвилин появи на світ. І те, що вона чує, що бачить навколо себе, те, в якому середовищі вона перебуває, яка мова біля неї звучить упродовж життя, визначає її подальший розвиток, у тому числі естетичний. «Чому людина в роки дитинства оволодіває такою великою кількістю слів рідної мови?» – запитував видатний український педагог В. О. Сухомлинський. І відповідав: «Тому, що перед нею у цей час уперше відкривається краса навколишнього світу. Тому, що в кожному слові вона не тільки бачить смисл, а й відчуває найтонші відтінки краси» [6, с. 221]. Краса навколишнього світу здатна пробудити в

дитині гаму почуттів, які активно впливають на становлення її особистості, формування естетичних смаків. Таким чином, естетика оточення, я якому перебуває людина, торкаючись її почуттів, сприяє найкращому оволодінню мовою. «Споглядання і слухання, переживання побаченого і почутого – це перше вікно у світ краси» [6, с. 48].

Цю думку підтверджує також відомий російський художник-педагог Б. Неменський: «Через милування до співпереживання, через співпереживання до почуттів, через почуття – до активних соціальних дій» [2, с. 159]. Він також зазначає, що переживанню, співпереживанню треба вчити, здатність цю від простого до складного треба формувати у процесі навчання і виховання [1, с. 24].

Отже, формування естетичності особистості починається з почуттів, які в юному віці переважно сприймаються невизначено. Щоб естетичні почуття перетворилися в уявлення, які позначаються й закріплюються словом, та постійно вдосконалювалися, породжуючи нові почуття й уявлення, слід цілеспрямовано управляти процесом естетичного розвитку особистості. Мова зміцнює й укріплює створене душею і тим дає їй можливість перейти до нової творчої діяльності. Облагородження людини, її естетичний розвиток полягають не в тому, що людина робить початкове природне життя свого почуття предметом холодної і відмежованої рефлексії; воно можливе лише за умови піднесення природного світу почуття до ступеня духовної власності душі, до чітких уявлень.

Як зазначає український учений-мовознавець О. О. Потебня, «без слова людина залишилась би дикуном серед найвитонченіших витворів мистецтва, серед машин, карт і т. ін., хоча б бачила на ділі застосування цих предметів, тому що як учити нічим прикладом навіть наукам, які потребують наочності, як передати без слів такі поняття, як наука, істина та ін.? Одне лише слово є *monumentum aere perennius*; лише воно стосується усіх інших засобів прогресу (до яких належить їх джерело, людська природа) як перший та основний» [3, с. 155].

Мова – це не лише сукупність інформації про навколишній світ і саму людину; це також засіб формування культури (інтелектуальної, естетичної, моральної), певного способу поведінки, ставлення до оточення. Автономний характер національної мови проявляється в її творчій спроможності, у продовженні й розвитку навколишньої дійсності. Лише у слові й через слово пізнаються явища, процеси, які неможливо пізнати безпосередньо – через сприйняття. Отже, мова допомагає людині пізнавати світ, проте не є лише відомою системою прийомів пізнання, як і пізнання не відірване від інших сторін людського життя. Пізнане впливає на нас естетично й морально. Мова є шляхом усвідомлення естетичних, моральних, національних ідеалів.

Мова забезпечує кожній людині духовне життя і суттєво визначає її фізичне життя, поведінку, щоденне буття, моделює її вчинки, акумулює енергію. Мова розвивається в людині, функціонує в її психіці, в її душі, наповнює внутрішній світ людини мисленням. Через рідну мову здійснюється духовне становлення особистості, а також складний процес самоусвідомлення людини, її самоутвердження. Мова забезпечує і духовно-моральне зростання людини, і її занепад, вона виступає ідентифікатором її духовного «я». Будь-які

зміни у моральних чи естетичних поглядах, у сприйнятті навколишнього світу, в самосвідомості особистості обов'язково знаходять своє відображення у мові. За рівнем розвитку мови, багатством словесного запасу особистості, набором мовних засобів, умінням використовувати ті чи інші стилі мовлення можна судити про рівень не лише інтелектуального, а й морально-естетичного, національного становлення людини. Це підтверджує відомий афоризм Сократа: «Заговори, щоб я тебе побачив». Кожна людина відчуває у собі присутність свого «я» через мову, бо мова є і змістом, і формою духовного єства людини.

Отже, мова підтримує духовний рівень, виступає духовним рушієм, конденсатором духовної енергії. У слові визріває те, що людина прагне, хоче зробити, зреалізувати тощо. Саме мова вирізняє людину з-поміж інших створінь, виявляючи її духовну природу, виражаючи її інтелект. «Проте мова не є пасивним адекватором внутрішнього світу людини, мова самочинна, вона керована духом, а тому самодостатня і самодіяльна. У мові народжуються і ферментують ідеї, які стають (чи не стають) чинністю. Мова є джерелом і керманичем людської психології, вона є визначальною як у плані поведінки людини, так і в плані самоствердження і в суспільному, і в індивідуальному житті» [7, с. 33-34].

Ступінь опанування мовою – чи не найважливіший показник духовного світу людини. Видатний український учений Іван Франко, досліджуючи проблеми мовознавства, наголошував на нерозривному зв'язку духовного розвитку людини з розвитком її мовних здібностей. Нехтування рідною мовою, на його думку, веде до дегенерації як окремої людини, так і всієї нації. Нормальний розвиток мови – це одна з передумов здорового розвитку нації, утвердження естетичних і моральних ідеалів. Рідна мова особливо важлива для дитини, бо саме нею розширюється кругозір, загострюється розум, формується характер, закладаються моральні й естетичні засади.

О. О. Потебня порівнював мову із зором: «Подібно до того, як найменша зміна в будові ока і діяльності зорових нервів неодмінно дає інші сприйняття і цим впливає на все світоспоглядання людини, так кожна дрібниця в будові мови повинна давати без нашого відома свої особливі комбінації елементів думки. Вплив будь-якої дрібниці мови на думку свого роду єдиний і нічим незамінний» [4, с. 163-164].

Одним із важливих етапів формування особистості учнівської та студентської молоді є період навчання у професійному навчальному закладі, тому вивченню мови слід приділяти значну увагу.

Без знання державної мови сьогодні неможливо стати повноцінним громадянином, патріотом України, високоінтелегентною людиною, політиком, державним діячем, кваліфікованим, конкурентоспроможним фахівцем у будь-якій галузі виробництва. Головна вимога до навчання української мови у професійних навчальних закладах – це його професійна спрямованість, яка сприятиме підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечити високий духовний, технологічний, матеріальний і культурний розвиток нашого суспільства. Теоретичні та практичні завдання на заняттях з української мови мають бути тісно пов'язані з професійною підготовкою за обраним фахом із

максимальним впровадженням інноваційних комп'ютерних технологій. Навчання української мови у професійному навчальному закладі полягає в подальшому розвитку умінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності, у формуванні гуманістичного світогляду особистості.

Виховання почуттів, зокрема естетичних, на уроках української мови у професійних навчальних закладах – одне з важливих завдань викладача-мовника, який покликаний показати красу рідної мови, навчити правильно говорити, удосконалити мовні навички учнів та студентів. Це особливо актуально для професій типу «людина – людина».

Майбутні фахівці повинні мати вибір слів, думок, дій; вміти добре володіти ними. Адже слово характеризує не лише людину, а й суспільство, в якому вона живе. Це особливо актуально сьогодні, у час великого віртуального перевороту, розвитку нових інформаційних технологій. Саме тепер особливо трепетно слід оберігати і плекати мову. Розширення можливостей використання комп'ютерних технологій дозволяє вже нині на уроках мови для підвищення грамотності й розвитку мовленнєвої культури успішно використовувати програми «Рута», «Плай», «Master», за допомогою яких можна знаходити й виправляти помилки, перекладати з іноземних мов українською, активно збагачуючи словниковий запас учнів, опрацьовуючи мовні норми.

Чистота мови – одна з головних проблем, важливість якої для сучасної молоді важко переоцінити. Досить часто студенти, які мають низький рівень загальної культури і бажають виділитися у колі своїх ровесників, активно використовують так звані «суржик», ненормативну лексику. Тому нагальним є постійне вдосконалення, очищення рідної мови від чужомовних елементів, жаргонних слів і висловів. З цією метою доцільно впроваджувати відповідні спецкурси та факультативи для студентів (особливо для тих, які здобувають професії типу «людина – людина») та курси в рамках підвищення кваліфікації для викладачів, а також проводити у навчальних закладах різноманітні заходи, спрямовані на підвищення мовної культури всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Проте головне завдання викладача української мови в аспекті естетичного розвитку особистості – показати красу слова, милозвучність рідної мови, прищепити любов до української мови, навчити відчувати слово, сформувавши потребу спілкуватися правильно і гарно.

Майбутні фахівці повинні добре знати не лише лінгвістичні поняття і правила граматики, а й вміти активно використовувати мову як засіб спілкування в усіх сферах громадського життя, зокрема в офіційній (між установами, окремою особою й установою, між посадовими особами, ділові взаємини на виробництві), дотримуватися вимог культури усного й писемного мовлення, налагоджувати контакти, вибудовувати гармонійні взаємини.

На заняттях української мови важливо значну увагу приділяти професійній лексиці, засвоєнню термінів конкретної галузі виробництва. На жаль, сьогодні відсутні українські тлумачні та перекладні словники для конкретних професій, тому викладачам і студентам часто доводиться користуватися відповідними російськими довідниками чи посібниками. Покращенню ситуації сприяли б

підготовка відповідної літератури (навчальних, методичних посібників, довідників), розробка словників для конкретних галузей виробництва. Важливе завдання викладача-мовника в естетичному розвитку учнівської та студентської молоді – показати перевагу та красу українських термінів і слів-професіоналізмів, їх відповідність конкретному мовному контекстові.

Однак, на нашу думку, не лише мовний аспект важливий у викладанні української мови. Слід звертати увагу на спілкування як психологічне явище, адже «домінантними для сучасної системи підготовки працівників для сфери обслуговування виступають людські стосунки, від яких залежить ефективність функціонування цієї сфери народного господарства та її розвиток. Це передбачає приділення особливої уваги у підготовці таких фахівців формуванню, розвитку й удосконаленню професійних комунікативних умінь та уміння презентувати себе якнайкраще з метою забезпечення тривалої співпраці з клієнтом» [5, с. 49-65]. Для майбутніх фахівців, що набувають спеціальності типу «людина – людина», Л. А. Руденко пропонує включати у навчальні плани предмети психологічного циклу, зокрема курс «Основи психології професійного спілкування». Дослідниця наполягає на тому, що для фахівців сфери обслуговування необхідна ґрунтовна естетико-психологічна підготовка.

Таким чином, рідна мова відіграє надзвичайно важливу роль у становленні особистості загалом та у професійному розвитку майбутнього фахівця зокрема, тому в професійних навчальних закладах значна увага повинна приділятися вивченню державної мови.

Література:

1. Неменский Б. М. Дидактика глазами художника // Педагогика. – 1996. – № 3. – С. 19-24.
2. Неменский Б. М. Распахни окно. – М. : Молодая гвардия, 1974. – 188 с.
3. Потебня А. А. Мысль и язык // Потебня А. А. Мысль и язык. – К. : СИНТО, 1993. – С. 7-157.
4. Потебня А. А. Язык и национальность // Потебня А. А. Мысль и язык. – К. : СИНТО, 1993. – С. 158-185.
5. Руденко Л. А. Психологічні особливості професійного спілкування фахівців сфери обслуговування // Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ : монографія / За ред. Г. П. Васяновича. – Львів : Сполом, 2005. – С. 49-65.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. – К. : Видавництво «Радянська школа», 1977. – Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – С. 5-279.
7. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів : Видавництво «Місіонер», 2000. – 300 с.